

KÖK 2016

Soptipparna svämmas över av skåpluckor, kylskåp och nedknackat kakel. Nytt år, nytt kök, manar mäklare och inredningsmagasin. Men parallellt bubblar en motståndsrörelse. Som skyndar långsamt och tar tillvara. Välkommen till kök 2016!

Text Maria Diedrichs Foto Nadja Hallström

SPÅNEN YR i en gammal cykelkällare i Hägerstensåsen i Stockholm. På en bänk ligger fem grovt tillyxade skedämnen och i Thomas Lisserts händer håller det sjätte på att formas till en slank sked. Nyss var de en exklusiv bänkskiva i någons kök. Snart kan de vara tillbaka på diskbänken i en ny form.

– Slevlar är kul för de kan se ut på så många olika sätt. Ingen behöver vara den andra lik. Om man vill kan man ägna timmar åt att putsa på en form, men slevarna går ju att använda långt före dess. Och själv tycker jag att det operfekta är mer intressant. Det ger karaktär, säger Thomas Lissert.

I VÅRAS GICK HAN ut formlinjen på Beckmans Designhögskola. Examensarbetet gick ut på att han styckade och återanvände delarna från en hel soffa som han fått gratis från en bortskänkessajt på nätet. Det är den metod han nu filar vidare på i sin källarstudio. Runtom i lokalen står upphittat material lutat mot väggarna. En marmorplatta, en ljuddämpare från en bilmotor, massor av trä i olika form.

– Jag vet aldrig vad nånting ska bli från början. Mycket växer fram i görandet. Själva rörelsen när jag karvar ut en slev kanske får mig att

tänka på skålar och så slår jag in på det spåret istället. Men nånstans tänker jag alltid på bruksföremål, säger han.

Thomas Lissert plockar upp en gasbrännare och eldar försiktigt på den färdiga slevens tills ytan svartnar. Ett mål med hans metod är att tillföra så lite nytt material som möjligt till det han gör om. Hellre än att köpa ny färg bränner han träet eller färgar det med rödbeta. Det är inte bara en fråga om ideologi och hållbarhet. Det handlar också om estetik. En vilja att låta materialet synas och ta plats.

Mycket av det han använder kommer just från bortskänkessajter på nätet. Men på senare tid har han upptäckt en annan källa att fiska ur. Runt nästan varje gathörn i Stockholm står numera en orange »Big bag« med material som rivits ut vid en lägenhetsrenovering. Thomas Lissert stryker med handen över en meterlång solid bänkskiva i ek.

– Den här har jag hittat nära där jag bor i Hammarbyhöjden. Det var som att vinna på lotto. Jag har inte så mycket pengar att köpa material för, så det här är rena kontanter för mig. Och sånt här slänger folk rakt ut när de renoverar köken hemma!

Många säckar innehåller mest spånskivor och inget som är värt att rädda. Men för den som har tålmod

att titta ofta, finns guld att tälja.

– Jag är alltid på jakt, jag spanar hela tiden. Det är svårt att låta bli för det finns så otroligt mycket. Mer än det gjorde för bara ett par år sedan, förklarar han.

– Häromkring är folk helt galna i att renovera kök.

ÅTERVINNINGSFÖRETAGET Big Bag tar betalt per vikt för att hämta skräp. De sorterar materialet och säljer det vidare till återvinning och värmeverk. Fram tills att containern eller påsen hämtats är det den som beställt hämtningen som äger materialet inuti. Att plocka något därur räknas därför som stöld eller snatteri. Men risken att bli anmäld är trots det försvinnande liten, eftersom den som plockar ur säckarna i princip gör skräpets ägare en tjänst genom att lätta på bördan. Men vill man undvika att bryta mot lagen, ska man alltså be om lov.

För Thomas Lissert har renoveringsrester blivit ett lättillgängligt komplement till nätsajterna. Ännu en källa till gratis slöjdvirke.

– Materialet finns ju där så det blir att jag tittar mer och mer. Det är både ekonomiskt och ekologiskt smart. Och jag gillar att låta materialet styra mina steg i studion.

Själv bor Thomas Lissert i en

Upphittad bänkskiva redo att
formas om. Kanske till ljusstakar?
T v: Slevämnen av köksbänk att
tälja till och bränna.

hyresrätt och när värden ville renovera hans kök sa han nej.

– Jag har ett originalfunkiskök som han ville riva ut för att det inte levde upp till standard, vad nu det ska betyda. Jag skyllde på att jag inte hade råd med hyreshöjningen eftersom jag var student. Och som tur var gick värden med på det trots att han tjänar pengar på att renovera. Det är så sjukt allt det där. Alla skumma effekter av hur bostadsmarknaden ser ut idag.

INREDNINGSTIDNINGARNAS rubriker om säsongens färger, material och stilar är ett vårtecken lika säkert som koltrasten. Snart dyker de upp i en tidningshylla nära dig: Kök 2016! »Ännu har vi inte tröttnat på trenden med ljusa kakelfogar« lugnar en tidning, medan en annan reder ut om den gröna marmorn har tagit den vitas plats. Ett kök ska inte bara vara mysigt och funktionellt. Det ska vara nytt! Och utformat av dig själv!

Lera grävs upp, bränns till kakelplattor, glaseras i säsongens färg, skeppas till Sverige, muras upp och knackas ned, när en bostad byter ägare. Materialet går inte att spara. Det blir till att gräva upp ny lera och börja om. Allt drivs på av skenande bostadspriser. Nya vitvaror, luckor och bänkskivor kan höja priset på en bostad med upp till hundra tusen kronor enligt en uppskattning från mäklarbranschen, åtminstone i storstadsområden. Samtidigt är det inte säkert att inredningen faller den nya ägaren i smaken. Då åker det splitternya köket ofta ut och ersätts av ett ännu nyare.

– DET ÄR VANSINNE vad folk slänger, konstaterar snickaren Leif Persson medan han plingar på hos sin granne och tidigare kund Yvonne Brax-Kjellström på Reimersholme i Stockholm. För ett par år sedan fick han i uppdrag att göra om hennes

»Jag har alltid varit en containerrätta. På 80-talet i Malmö brukade jag plundra gamla rivningshus och under alla år som jag jobbat som snickare har jag försökt rädda vad som räddas kan när jag rivit ut fina gamla kök.«

kök. Det var Ikeaskåp från 80-talet där spånskivorna börjat bukta och luckras upp. Det var inte mycket som gick att rädda. Men vad skulle man sätta in istället? Leif Persson föreslog att det nya köket skulle kunna platsbyggas helt av återbrukat material.

– Jag har alltid varit en containerrätta. På 80-talet i Malmö brukade jag plundra gamla rivningshus och under alla år som jag jobbat som snickare har jag försökt rädda vad som räddas kan när jag rivit ut fina gamla kök, förklarar han.

Den enes skräp, den andres funktispärila. Yvonne Brax-Kjellström sa ja till idén och Leif Persson dök ner i sitt förråd av hela skåp, halva bänkskivor och lösa brädor. Den som kliver in i köket idag kan vid första anblick luras att tro att det är ett originalkök från 40-talet när huset byggdes. Men tittar man noga märker man att ingen lucka är den andra lik. Alla höjder och bredder är olika. Och skåpen kommer egentligen från flera olika decennier.

– Jag drog fram allt gammalt junk som jag hade och körde på det. Man börjar i något hörn med en del som man vill använda och så mäter man ut något som passar ihop med det, sen faller pusslet liksom på plats efterhand. Är någon lucka för kort kanske jag bygger till en låda under.

Leif pekar och visar. En marmorskiva från ett kök på Östermalm, en

smal träbit av oklart ursprung men med en vacker yta, luckor från många olika lägenheter...

– Det här skåpet har jag själv byggt till ett kök hos en familj som redan hunnit plocka bort det igen. Rutorna kommer från ett gammalt café som jag var med och rev i Arvika, så de är liksom återvunna för tredje gången.

Många snickare upplever att deras yrke blivit mindre kreativt och hantverksmässigt i takt med att allt mer handlar om att montera färdiga lösningar. Men för Leif är inget kök det andra likt.

– Det är ett jätteroligt jobb! Jag är gammal miljöaktivist och har alltid brunnit för återbruk. På någon krokig väg hamnade jag i hantverksvängen och så smälte det där ihop – att få jobba både kreativt och praktiskt med hållbarhet.

Precis som Thomas Lissert upplever Leif Persson att intresset för att renovera kök ökat de senaste åren.

– Jag har en bekant som jobbar som fotograf åt en mäklare. Han berättade om en lägenhet som sålts tre gånger inom ett par års tid. Och varje gång var det med nytt kök. Det är ju helt vansinnigt. Men det ligger i luften nu. Har man bött tillräckligt länge i en lägenhet utan att fixa köket så anses man nästan lite konstig.

MEN ALLT SOM är nytt är förstås inte dåligt. Enligt en rapport från Naturskyddsföreningen från 2013 kan det vara miljösmart att byta ut kylskåp som är minst sju år gamla mot nya miljömärkta modeller. Energibesparingen är så stor att den negativa effekten av nytillverkningen vägs upp inom några år. Förutsatt att det gamla kylskåpet återvinns på rätt sätt.

Svensk Freonåtervinning får in 170 000 kylmöbler per år. De fraktas i stora containrar från hela landet till anläggningen i Hässelby. Men det är

Det återbrukade köket. Marmorskivan kommer från ett kök på Östermalm. Lådorna är fyndade på olika håll och har pusslats ihop med skåpen med hjälp av platsbyggda detaljer.

Hemma hos Leif Persson. Omaka skåp, en blandning av gammalt och nytt, spån och solitt – men målat i enhetliga färger.

Skåpet med rutor som räddats från ett gammalt café byggdes först till ett annat kök men har senare återvunnits igen och sitter nu hos Yvonne Brax-Kjellström.

inte bara gamla eller trasiga vitvaror som slängs. På återvinningscentralen i Östberga i Stockholm kan personerna märka när elektronikkedjorna har rea. Då ringlar kön för att slänga kylskåp längre än annars.

– För fem år sedan reste folk bort på sommaren. Nu stannar de hemma och gör om köket istället, skrocker en av medarbetarna.

Människor har såklart alltid velat ha det vackert omkring sig och för många är köket ett av hemmets viktigaste rum. Men det verkar helt klart som att renoveringskarusellen snurrar snabbare och snabbare just nu. Det syns inte minst när man tittar på skatteavdraget för renovering, om- och tillbyggnad av privatbostäder. Användningen av rotavdraget har ökat med i snitt en dryg miljard kronor per år sedan det infördes för sju år sedan och var 2014 uppe i knappt 17 miljarder kronor. Från årsskiftet 2016 sänks avdraget från 50 till 30 procent, vilket lett till en extra rusch för renoveringsbranschen under hösten 2015, när många hus- och bostadsrättsägare velat passa på att göra om hemma till särskilt billigt pris.

Leif Perssons sätt att arbeta gynnas extra mycket av rotavdraget eftersom arbetsinsatsen är hög och materialkostnaden låg. Allt inräknat behöver ett återbrukskök inte kosta mer än ett nytt massproducerat standardkök, menar han. Och Leif Persson ser ett ökande intresse från kunderna för den här typen av mer hållbara och hantverksmässiga renoveringar.

NÅGRA SOM VALT att gå steget längre är Mi och Ove Möller. De bor med sina tre döttrar i Arkelstorp utanför Kristianstad. De har också arbetat med köket, men knappast renoverat i säsongens färg. En gråkall vinterdag när Hemslöjd hälsar på silas solluset genom växthuset som löper längs husets södra och västra väggar. Strålarna når de omaka fönsterparen i köket och träffar en diskokula som hänger ovanför bänken. Mi Möller sitter vid köksbordet och virkar medan äldsta dottern Elna nystar upp garn på en nystvinda. Allt här inne är gjort med återbruk och naturmaterial. Väggarna är isolerade med lera från trakten och den enda värmen kommer från vedspisen mitt i

huset. Köksbänkarna är hopsnickrade av furureglar och har draperier istället för skåpluckor. Mest för att det var enklast så. Under en av bänkarna sitter tre knotiga täljda kvistar som ett glest galler framför ett öppet skåp. Dem gjorde Mi medan Ove och en vän byggde bänkstommarna.

– Jag tyckte det var så tradigt när det bara var de här fula brädorna så jag la tid på att göra tre små pinnar medan de gjorde resten av köket. För att det skulle bli lite luftigare och lite mer slöjdigt. Jag är väldigt nöjd med dem! Och så blev det ett bra utrymme för brickor.

Golvplankorna knarrar och vedspisen susar. Under taket i köket hänger tovade bestickskorgar, hopsnickrade hyllor och virkade disktrasor. Funktionen har fått styra vad som hamnat var. Det här är ett kök gjort för att jobba i.

– Andra kanske utgår från en färdig plan, en idealbild av hur de vill ha sitt kök. Det har inte vi gjort alls. Allt har fått uppstå efterhand: Vi behöver en hylla! Okej, här finns en bräda som skulle kunna funka. Då kör vi på det. Och funkar det inte kan vi ju bara ändra.

Konservburkar klädda i tyg från Mis morfars mors hus tillsammans med en burk som hon själv broderat med Anundsjsöm. Kylskåpsdörren som isolerar väl, leder in till ett kallskaffer.

Växthuset löper runt husets västra och södra väggar, vilket skyddar de återbrukade, ännu orenoverade fönstren innanför och hjälper till med isoleringen.

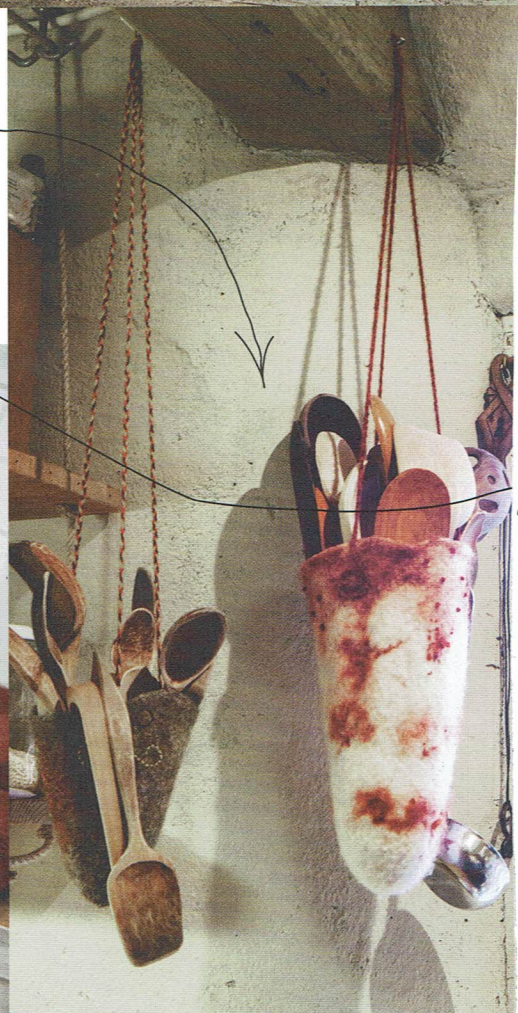
Mi Möller virkar en diskvaga i akrylgarn. Hon behöver en ny.

Vedspis och ugn för både värme och matlagning. Induktionshällen utanför bild.

Hängande husgeråd sparar plats när man behöver stora fria ytor. Tovade

strutar istället för skåp och lådor. Slevarna är mestadels täljda av olika vänner från Sätergläntantiden.

Diskokulan kommer från Mi Möllers gamla barndomsbästis flickrum. Några veckor under höst och vår träffar solen den perfekt och det blir dansgolv framför diskbänken.

»Det är som att hela köket är befolkat. Varje gång någon brer en macka följer det med en tanke på personen som täljt smörkniven.«

Mi och Ove Möller träffades medan de båda pluggade på Sätergläntan. Mi gick vävutbildningen och Ove trä. Det är hantverkskunnskaperna som har gett dem möjlighet att leva som de gör, med hembyggt, hemsytt och hemlagat. Tillsammans lönearbetar de inte mer än 75 procent. En stor del av dagarna går istället åt till att odla och bearbeta mat. Ärtor, bönor, grönsaker, frukt... Potatisskörden slog fel just i år men vitlök finns det gott om.

– Det är ett hantverk i sig, all mat-hantering. Squashen ska processas nu, det börjar bli akut. Den ska tor-kas och bli pulver. Annars syrar vi jättemycket. Vitkålskimchi, gurkor och bönor. Det blir många kilo per år. Men det är väldigt kul, säger Mi Möller.

FUNKTION SNARARE än estetik har fått styra inredningen i familjen Möllers kök. Det hindrar inte familjen från att stormtrivas här. Mi Möller menar att det beror mer på prylarna som de fyllt köket med än på köket i sig.

– Jag tycker att vardagen ska vara vacker. Och det som är vackert för mig, det är det handgjorda. Jag älskar det! När det finns en historia bakom ett föremål som är större än att jag har köpt det i affären. När jag har fått det av någon eller vet vem som har gjort det.

Hon pekar på träslevar, keramik-skålar och plåtburkar och nämner namnen på vänner som gjort dem. Det är som att hela köket är befolkat. Varje gång någon brer en macka föl-

jer det med en tanke på personen som täljt smörkniven. Det är det här som ger köket själ, menar hon.

– Trivs du inte i ditt kök, börja med de små sakerna. Fundera på vad du kan byta ut utan någon större ansträngning. Det går att hitta mycket fint på loppis så det behöver inte bli så dyrt. Och fyll köket. När de där vardagssakerna är vackra gör det ingenting om man har mycket saker framme. Även om det är stökigt är det fortfarande fint.

ATT GÖRA SÅ LITET ekologiskt fotavtryck som möjligt är viktigt för Mi Möller men det är inte det som är främsta drivkraften för att leva som hon gör. Det handlar mer om att familjen trivs så. Mindre plast, halvfabrikat, och jobbstress – men också mindre pengar. Mycket odling, slöjd och hemmatid – men också mycket slit.

– Ibland känns det hopplöst. Som när man ser rundbalsplasten som ligger kvar på någon åker härutån. Där är alla plastpåsar som vi sparar in de senaste åren... Att rädda världen går ju inte. Det som driver mig är mer att vi vill ha det bra, och vi trivs såhär. Men självklart är det skönt för samvetet att veta att man gör så litet avtryck som möjligt. Och kan vi inspirera andra så kan det ju göra någon liten skillnad i alla fall.

Drapecierna som fungerar som skåpluckor i köket börjar bli blekta och slitna. Snart är det dags att sy nya. Tyget är redan valt. Kanske blir det av nu till våren. Och vips kommer köket att kännas som nytt.

– Jag ser verkligen fram emot det. Det blir vår version av att renovera. Kök 2016, den enkla vägen! *

MARIA DIEDRICHS är Hemslöjds redaktör med ett halvrisigt men hel-mysigt spånskivkök.

NADJA HALLSTRÖM är fotograf. Hon kände sig inspirerad efter det här jobbet.

